

VLADAS PUTVINSKIS

GYVENIMAS IR PARINKTIEJI RAŠTAI

Sudarytojas dr. Mindaugas Nefas

Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos
Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras
Vilnius 2026

Projekto partneris
Šiaulių „Aušros“ muziejus

Projektą iš dalies finansavo

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Recenzentai:

dr. Dangiras Mačiulis (Lietuvos istorijos institutas)
prof. dr. Vygantas Vareikis (Klaipėdos universitetas)

Rekomenduota spausdinti

Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų
fakulteto tarybos posėdyje 2026 m. birželio 15 d.
Protokolo išrašas nr. 5.

Išleido Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras yra struktūrinis
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos padalinys,
savo leidybine veikla padedantis įgyvendinti bibliotekos misiją
būti Lietuvos žinių erdve, kuriančia vertę visuomenei.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

© Vladas Putvinskis, 2026

© Aleksandras Marcinkevičius-Mantautas, 2026

© Mindaugas Nefas, sudarymas, pratarmė, įvadas, 2026

© Saulius Bajorinas, apipavidalinimas, 2026

© Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2026

ISBN 978-5-420-01916-0

Turinys

Pratarmė / 9

Vlado Putvinskio raštai: leidybos istorijos vingiai / 14

VLADAS PUTVINSKIS-PUTVYS.

JO GYVENIMAS IR PARINKTIEJI RAŠTAI

I TOMAS. GYVENIMAS IR KŪRYBOS BRUOŽAI / 45

1. Kilmė / 47

2. Vaikystės ir mokslo metai / 65

3. Gyvenimas ir darbas iki Didžiojo karo
(1895–1914 m.) / 86

4. Ištrėmimas (1914–1918 m.) / 169

5. Gyvenimas ir darbas nepriklausomoje Lietuvoje
iki pasitraukiant iš Šaulių sąjungos vadovybės
(1919–1922 m.) / 207

6. Vlado Putvinskio veikla pasitraukus
iš LŠS vadovybės 1923–1928 m. / 347

7. Vlado Putvinskio mirtis / 398

VLADO PUTVINSKIO PUBLICISTINIAI
IR IDEOLOGINIAI RAŠTAI

II TOMAS / 427

PAJUDINKIM TAUTOS VARPĄ.

CIKLAS STRAIPSNIŲ IŠ TAUTOS IDEOLOGIJOS / 428

Idėjųno vieningumas / 429

Rinkta tauta / 431

Lietuvių karalius / 434

Aklatamsių nuotykis / 444

Žemė / 448

Kieno yr Dievas? / 454

Tautos garbė /	467
Tautos medžiaginiai turtai /	468
Tauta ir valstybė /	470
Tėvynė /	476
Dvi pasaki /	478
Lietuvos potencija /	481
Nebijokim vardų /	486
Tautos varpas /	487
Tauta iš esmės /	489
Kam žydams reikalinga Palestina? /	489
Valdžios psichika /	490
Kas mus valdo /	493
Priešlietuviškos srovės /	494
Dėl demokratijos ir tautiškumo santykių /	496
Demokratinė valstybė /	499
Nacionalizmas /	500
Apie šeimyną ir vaikus. Į darbą! /	503
Šeimynos keliu... (Iš dienoraščio) /	504
Nepamirškim savo vaikučių /	507
Tautiškas vaikų auklėjimas. Apie Dievą /	508

TIKRASIS ŠAULYS.

CIKLAS STRAIPSNIŲ IŠ ŠAULIŲ IDEOLOGIJOS / 511

Istorinis žvilgsnis į šauliškumą /	511
Mintys apie šauliškumą ir kariuomenę /	520
Kaip atsirado Lietuvos šauliai ir kuriuos uždavinius pasistatė /	521
Rikiuotė /	526
Šaulių darbai fronto užpakaly /	529
Paruošiamoji Šaulių Sąjungos reikšmė /	532
Bendri Šaulių S-gos santykių pradai su Kr. Aps. M-ja /	537

Visuotiniam Lietuvos Šaulių S-gos būrių atstovų suvažiavimui /	539
Savarankiškumas ir drausmė /	541
Ne vien tik kardu ginsi Tėvynę /	544
Mylimas „Trimite“! /	546
Dėl „Trimito“ programos /	550
Dėl „Trimito“ /	562
Šaulių kultūros darbai /	567
Bitė, bitutė /	569
Klubai – draugijinio gyvenimo centrai /	570
Reikalinga nauja banga /	576
Kuriuo krypsniu? /	581
Šaulys ir jo profesija /	584
Šaulio žodis /	587
„Tarp jų nėra melagių“ /	590
Šaulių ritieriškumas /	593
Bendravimo menas /	597
Ką tu moki gerai daryti? /	599
Kur yra tikroji didybė? /	602
Muškim chamą! /	604
Įžeistam broliui /	607
Mūsų priešininkai /	608
Žvalgyba /	610
Šauliai, ruoškim gyvenimo perversmą /	613
Brangūs broliai ir seserys! /	618
Tautos valios auklėjimas /	619
Šaulio kalba /	620

ĮVAIRŪS PUBLICISTINIAI RAŠTAI

Vasario šešioliktoji /	625
Kelias į nepriklausomybę /	627

Pesimistai /	629
Brolių pagalba /	632
Lietuvos piliečiai žydai /	637
Lenkų bylos įspūdžiai /	638
Kvaila pasaka /	645
Gaisras /	650
Ar turime teisės pasiaukoti? /	656
Ką turime atsakyti? /	658
Aukso dėžutė /	660
Į Vilnių! /	668
Aukštyn! /	672
Broliai girtuokliai – alkoholikai! /	674
Kitos Vlado Putvinskio mintys apie alkoholį /	675
Ar galima be pinigų pakelti ūkis? /	676
Ryžkis! /	680
Ir iš tuščio pripils! /	685
Akmenų mobilizacija /	690
Iš kelių epopėjos /	694
ĮVAIRŪS VLADO PUTVINSKIO SURINKTI IR SUGALVOTI AFORIZMAI, POSAKIAI, MINTYS /	699
Asmenų rodyklė /	707

Pratarmė

Dailininko
Viliaus Jomanto sukurtas
Vlado Putvinskio plakatas
(antrame plane –
Gedimino pilis).
Nacionalinis
M. K. Čiurlionio
dailės muziejus

Atlikime tyrimą – išeikime į gatvę ir prisimindami kultinę LRT laidą „Klausimėlis“ pirmų dešimties sutiktų žmonių paklauskime: „Ar jūs žinote, kas buvo Vladas Putvinskis?“ Neabejoju, kad absoliuti dauguma apie jį nebus girdėję, o jei ir girdėję, nebūtinai pasakys, kas toks ir kodėl plačioji visuomenė apie jį turėtų žinoti. Nebent visi kalbintieji atsitiktinai būtų šauliai ar klausinėtume Kaune, Putvinskio gatvėje, prie Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto. Bet grįžkime prie plačiosios visuomenės. Tai, kad didesnė dalis žmonių nėra girdėję apie Vladą Putvinskį (1873 10 06–1929 03 05), nėra visuomenės išsilavinimo stoka. Likimas lėmė, kad reikšmingiausius darbus jis atliko maždaug prieš šimtą metų, o jo veikla neatsiejama nuo atgimstančios lietuvių tautos ir XX amžiaus pradžioje modernėjusios Lietuvos valstybės. Deja, vėlesnės Lietuvos okupacijos Putvinskio vardą nugramzdino į istorinę užmarštį.

Sąlygos vėl garsiau kalbėti apie Vladą Putvinskį atsirado XX amžiaus pabaigoje. Dar iki 1990 metų kovo 11 dieną Lietuvai atkuriant nepriklausomybę, 1989-aisiais savo veiklą Lietuvoje atnaujino Lietuvos šaulių sąjunga – didžiausias ir reikšmingiausias Putvinskio kūrinys. Nežiūrint šio fakto, vienas svarbiausių

tos organizacijos kūrėjų negrižo į svarbiausių XX amžiaus Lietuvos istorijos veikėjų panteoną. Visų pirma reikia pripažinti, kad šaulių gretos nebuvo tokios gausios, kad galėtų plačiai išpopuliarinti savo pagrindinio ideologo vardą. Antra, pasikeitė pati visuomenė – ji atrado ir iškėlė kitus asmenis ar įvykius. Dėl to galima būtų apgailestauti, bet išsamiau susipažinus su Putvinskio asmenybe viskas stoja į savo vietas. Ši asmenybė buvo veikli, norinti padaryti daug, tačiau jai nebuvo būdingas susireikšminimas, perdėtas garbės troškimas, noras nuolat būti dėmesio centre. Jam daug svarbiau buvo sukurtas darbas ir pasiektas pokytis. XXI amžiuje Lietuvoje Vlado Putvinskio ir jo bendražygių sukurta Lietuvos šaulių sąjunga turi tvirtas pozicijas, todėl drįstu spėti, kad „šaulių tėvas“ iš aukštybių žvelgia į savo kūrinių filosofiniu žvilgsniu, lėtai paraito ūsus, prisidega pypkę ir džiaugiasi tuo, ką pavyko nuveikti.

Šiuo leidiniu siekiama Vladą Putvinskį ir jo mintis aktualizuoti nūdienos visuomenei. Juk jei nėra ką įduoti į rankas ir pasiūlyti perskaityti, tai noras, kad apie šaulių kūrėją žinotų didesnė dalis mūsų visuomenės, taip ir liks neįgyvendintas. Todėl ši knyga yra siekis ir bandymas Putvinskio istoriją paskleisti plačiau, nes tarpukariu išleisti antras ir trečias raštų tomai yra tapę muziejiniais eksponatais, o 1973-iaisiais JAV išleistas leidinys su perspausdintais antru ir trečiu tomais bei naujai sukurtu pirmu tomu yra retas egzempliorius lietuvių bibliotekose.

Idėja imtis šio leidinio leidybos kilo dar 2015–2016 metais man baigiant rengti daktaro disertaciją „Lietuvos šaulių sąjungos ideologijos raiška Lietuvos visuomenėje 1919–1940 m.“ Rašydamas disertaciją nemažai rėmiausi išeivijoje 1973 metais išleis-tais Putvinskio raštais ir supratau, kad galimybė didesniai ratui žmonių perskaityti šį leidinį labai ribota, jis buvo tik pagrindinėse Lietuvos bibliotekose ir kai kurių šaulių rinktinių ar kuopų bibliotekėlėse. Kirbėjusią mintį ėmiausi įgyvendinti 2018 metais. Tuomet ketinau tiesiog perleisti 1973-iaisiais išeivijoje pasirodžiusius Putvinskio raštus papildydamas įžanginiu straipsniu ir komentarais. Į šio sumanymo įgyvendinimą įsitraukė daugiau žmonių. Mano tuometinis mokinys Vilniaus Šv. Kristoforo gimnazijoje Ivas Jablonskas pasiūlė techninį sprendimą, kaip greitai nuskenuoti tekstą ir padėjo tą padaryti. Lietuvos šaulių studentų

korporacijos „Saja“ sendraugės Jolita Mickevičiūtė, Greta Jatlionytė ir sąjūnas Justas Petrošius padėjo sutvarkyti nuskenuotą tekstą. Sendraugis Eitvydas Tamošiūnas davė naudingų techninių patarimų. Aš ėmiausi dirbti su rankraščiu, tačiau teko atidėti įsitraukus į kitų įsipareigojimų verpetą. Taip jis užsimiršo, liko nepadarytas.

Viltis užbaigti darbą atsirado dėl kurioziškos situacijos. 2025 metais prieš pat vasario 16-ąją slidinėdamas patyriau traumą, teko nemažai laiko praleisti lovoje. Ieškodamas prasmingos veiklos prisiminiau Putvinskio raštų perleidimo projektą ir grįžau prie jo. Parengiau rankraštį, kuriame, be įvadinio straipsnio, ketinau publikuoti 1973 metais JAV išleistą Aleksandro Marcinkevičiaus-Mantauto parengtą tomą apie Vlodo Putvinskio gyvenimą. Marcinkevičius-Mantautas manė, kad nepriklausomoje Lietuvoje rengtas tomas yra prarastas¹, o aš pernelyg neišsigilinęs į šį klausimą juo akiai sekiau. Taip pat leidinyje turėjo būti antrame tome publikuoti ideologiniai bei publicistiniai straipsniai. Tačiau ieškodamas iliustracijų Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje limis.lt aptikau, kad Šiaulių „Aušros“ muziejus saugo dvi Putvinskio pirmo tomo versijas, parengtas iki sovietinės okupacijos. Patyrinėjęs plačiau pamačiau, kad tai jokia istorinė sensacija, bet žinomas faktas, kuris manęs paprasčiausiai nebuvo pasiekęs. Esu dėkingas likimui, kad neleido man paskubėti ir atsirado galimybė publikuoti rankraštį apie Vladą Putvinskį, kurio parengimui jo žentas Aleksandras Marcinkevičius-Mantautas ir kiti Putvinskiai skyrė labai daug laiko.

Šio leidinio pradžioje pateikiamas įžanginis straipsnis, kuriame aptariama Vlodo Putvinskio veikla ir reikšmė, jo raštų kūrimo bei leidybos istorija. Čia pirmą kartą publikuojamas iki 1940 metų taip ir neišleistas Vlodo Putvinskio raštų pirmas tomas, kurį buvo parengęs Aleksandras Marcinkevičius-Mantautas. Taip pat perspausdinami antrame Putvinskio raštų tome 1933 metais skelbti jo publicistiniai straipsniai politiniais ir visuomeniniais klausimais. Juose didelis dėmesys skiriamas Šiaulių sąjungai ir šauliškosios ideologijos sklaidai. Pirmas ir antras

1 Šis Aleksandro Marcinkevičiaus-Mantauto teiginys pakartotas ir įvairiuose enciklopediniuose šaltiniuose, pavyzdžiui, mle.lt, prieiga internetu: <https://www.mle.lt/straipsniai/aleksandras-mantautas>.

tomai publikuojami su paaiškinimais, patikslinimais ir juose minimų faktų išplėtimais.

Pagrindiniai naujojo Vlado Putvinskio raštų skaitytojai turėtų būti šauliai, norintys geriau suvokti organizacijos, kuriai priklauso, esmę ir rasti savąjį šaulystės kelią. Kita vertus, neturiu iliuzijų, kad kiekvienam šauliui jie taps pagrindiniu kasdienos skaitiniu. Visgi tikiuosi, kad kadaise jo užrašytos mintys ir biografijos faktai, susisteminti Aleksandro Marcinkevičiaus-Mantauto, bus aktualūs ir šių dienų Lietuvos kūrėjams.

Šis leidinys dienos šviesos nebūtų išvydęs dar keletą metų, jei ne ta nelemta mano trauma ir, dar svarbiau, žmonės, kurie daug padėjo. Pagalbos ir paskatinimų suteikė Vlado Putvinskio proanūkiai: Lietuvoje gyvenantis architektas šaulys Stasys Pūtvis ir kitoje Atlanto pusėje gyvenanti Idalija (Dalė²) Mantautaitė. Ji man siųstame laiške prisiminė: „Kai buvau maža, atsimenu, jau beveik užmigęs, kaip Tėtės³ rašymo mašinėlė kleksėdavo ir kleksėdavo“. Be to, paskatino suteikdama leidimą perpublikuoti, nes „tie Vlado Pūtvio raštai – žinau kad ir senelis ir tėvelis pritartų – priklauso Lietuvai“⁴. Būtinai ačiū turiu tarti Šiaulių „Aušros“ muziejui: direktoriui Raimundui Balzai ir Istorijos skyriaus vedėjai Vilmai Kariniauskienei už pirmojo Putvinskio raštų tomo skaitmeninę medžiagą ir gausias iliustracijas.

Nuoširdžiai dėkoju savo dėstytojui, buvusiam kolegai, dabar Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro vadovui dr. Arturui Mickevičiui ir visai Centro komandai. Šis leidinys tapo gerokai lengviau skaitomas ir suprantamas puikios redaktorės Irenos Stankevičienės dėka. Už leidinio meninį apipavidalinimą dėkoju dailininkui Sauliui Bajorinui ir jo sumanymą įgyvendinusiam maketuotojui Dariui Šimkūnui. Leidinį gerokai praturtino recenzentų pateikti patarimai. Ačiū neformaliai mokytojui, žmogui, kurio

2 Dalė – sutrumpinta vardo versija. Jos pačios teigimu, nėra aišku kodėl artimieji var-tojo būtent tokią formą, tikriausiai norėdami atskirti nuo kitų giminėje esančių Dalių. 2026 metų balandžio 2 dienos Idalijos Mantautaitės elektroninis laiškas Mindaugui Nefui, Mindaugo Nefo asmeninis archyvas.

3 Vaidievtis Andrius Mantautas.

4 2025 metų vasario 26 dienos Idalijos Mantautaitės elektroninis laiškas Mindaugui Nefui, Mindaugo Nefo asmeninis archyvas.

pramintomis pėdomis tyrinėjant Šaulių sąjungos istoriją sekiau ir tebeseku – Klaipėdos universiteto istorikui prof. dr. Vygantui Vareikiui. Dėkoju ir kitam recenzentui – Lietuvos istorijos instituto istorikui dr. Dangirui Mačiuliui, kurio įžvalgos apie Vlado Putvinskio epistolinį palikimą buvo labai vertingos. Padėkos nusipelno socialinio tinklo „Facebook“ bičiuliai, padėję man išsiaiškinti įvairių Putvinskio laikais vartotų žodžių ir sąvokų reikšmes. Ačiū šeimai, vis dar toleruojančiai asketizmo reikalaujančius mano darbus. Be jūsų visų šio leidinio nebūtų.

Sudarytojas dr. Mindaugas Nefas